

Görüşler / *Opinion Papers*

Görme Engelli Kullanıcılar İçin Erişilebilir Kütüphaneler: Kütüphanecilere Yönelik Pratik Öneriler

Making Libraries Accessible for Visually Impaired Users: Practical Advice For Librarians

Devney Hamilton* ve Burcu Keten**

Bilgiye erişimdeki tüm engelleri kaldırmak dileğiyle...

Öz

Bu makale, üniversite kütüphanelerindeki bilgi kaynaklarının görme engelli kullanıcılar için erişilebilir hale getirilmesine ilişkin temel bilgi sunmaktadır. Makalede, görme engelli kullanıcıların bilgiye erişim yöntemleri; diğer kullanıcılarla eşit haklara sahip olmalarına imkan verecek şekilde bilgi hizmeti sunmak için gereken malzeme, donanım, yazılım ve personel desteği konu edilmiştir. Çalışmada yer verilen kütüphanecilere yönelik pratik öneriler, 18 görme engelli kullanıcı ile medya, kütüphane hizmetleri ve bilgi erişim konusunda uzman kişilerle yapılan görüşmelere dayanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *görme engelli kullanıcılar; üniversite kütüphaneleri, bilgi erişim*

* Öğrenci, Stanford Üniversitesi Antropoloji Bölümü. e-posta adresi: devney@stanford.edu

** Dr., ODTÜ Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı. e-posta: bketen@metu.edu.tr

Abstract

This article provides an introduction to making university libraries accessible to visually impaired users. It includes a summary of how visually impaired students access information and how libraries can provide access to materials, devices and software, and staff support to ensure visually impaired students' equal opportunity to use the library. The practical advice for librarians are based on interviews with 18 visually impaired university students and professionals who specialize in media, library services and information retrieval.

Keywords: *visually impaired users; university libraries; information retrieval*

Üniversiteye başlayan her kullanıcı, bilgi kaynaklarına erişim sağlamayı ve bu kaynaklardan yararlanmayı öğrenme gereksinimindedir. Bilgi kaynaklarına kim-
senin yardımı olmaksızın, bağımsız bir şekilde, erişim sağlanmak ve bunları etkin
olarak kullanmak, tüm kullanıcılar gibi görme engelli kullanıcıların da temel hak-
kıdır. Bu bağlamda yazıda, görme engelli kullanıcılara uygun bilgi hizmetlerine
ve onlarla iletişim halinde olan kütüphane personelinin etkinliğinin artırılmasına
ilişkin ipuçlarına yer verilmeye çalışılmıştır.

Yazı metni oluşturulurken önceki hakemli/hakemsiz çalışmalar değerlendiril-
dirilmemiş, doğrudan hizmet alan ve sunan kişilerin görüşleri dikkate alınmıştır.
Bu kapsamda metin, Eylül-Kasım 2011 tarihlerinde Ankara'daki üniversitelerde
eğitim görmekte olan 18 görme engelli üniversite öğrencisi; Gazi Üniversitesi
Merkez Kütüphanesi Görme Engelliler Bölümü personeli, Boğaziçi Üniversitesi
Görme Engelliler Teknoloji ve Eğitim Merkezi Direktörü (GETEM); Orta Doğu
Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı
Engelsiz Kütüphane Çalışma Grubu Başkanı, Engelsiz ODTÜ Koordinatörü ve
Beşevler Görme Engelli İnternet Café personeli ile yapılan görüşmeler ve yazıda
yer verilen Web sayfalarında yer alan bilgiler derlenerek oluşturulmuştur.

Bununla birlikte alanımızda, engelli kullanıcılara yönelik bilgi hizmetleri
ve engelli kullanıcıların bilgiye erişimi ile ilgili çok değerli çalışmalar ve çeviri-
ler yapılmıştır. Görme engellilere yönelik kütüphane hizmetleri konusunda Kay-
nar (1992), Kanık (1994), Sağlamtuğ (2010) değerli katkılar sunmuştur. Engelli
kullanıcılara verilen hizmetlere ilişkin uygulamalar konusunda Kaynar (1995),
Gustavsson (1996) ve Bakırcı (2009a, 2009b, 2011)'nın bu alanda hizmet veren
kütüphanecilere ışık tutacak çalışmaları yayımlanmıştır. Subaşıoğlu (2000, 2001,
2008)'da kendi yayınlamış olduğu makaleleri ve yaptığı çeviri ile engellilik far-

kındalığı, engellilerin Internet'e erişimi ve bilgiye erişim konularına ilişkin çalışmalarlarıyla literatürümüze önemli katkılarda bulunmuştur.

Bu çalışmada da, derlenen bilgiler iki başlık altında toplanarak sunulmuştur. Öncelikle, görme engelli kullanıcıların mevcut bilgi kaynaklarına erişimlerini sağlamaya yönelik görüşler bir araya getirilmiş, ardından da planlı bilgi hizmetlerine geçilmesi halinde dikkat edilmesi gereken unsurlara yine görüşmelerden elde edilen bilgiler doğrultusunda yer verilmiştir. Hedeflenen, ilgi duyan kişileri konuyla ilgili temel düzeyde bilgi sahibi yapmak ve engelli kullanıcılara hizmet vermeyi planlayanlara başlangıç aşamasında rehberlik etmektir.

Görme engelli kullanıcıların kütüphanelerdeki bilgi kaynaklarına erişimi en basit şekilde nasıl sağlanabilir?

Kütüphanedeki bilgisayarlara ekran okuyucu programlar yüklenip kullanılarak:

- Görme engelli kullanıcılar, ekran okuyucu programlar aracılığıyla herkes gibi bilgisayar kullanabilmektedir. Ekran okuyucu program, görme engelliler için ekrandaki bilgileri sesli olarak okumaktadır. Programı kullanan kişi(ler), fare yerine klavye kısa yollarıyla bilgisayara gerekli komutları vermektedirler (ctrl+s gibi). Türkiye'de en yaygın olan ekran okuyucu program JAWS'dır. Görme engelli kullanıcılar, JAWS'ı kişisel bilgisayarlarına yükleyerek ya da kütüphanelerde kendileri için ayrılan JAWS yüklü bilgisayarları kullanarak bu ekran okuyucu programın sağladığı avantajlardan yararlanabilmektedir. Bazı görme engelli öğrenciler ekran okuyucu program olarak Window-Eyes'ı kullanmayı ve öğrenmeyi de tercih edebilmektedir. Bahsedilen bu iki ekran okuyucu program İngilizce ses motoruyla çalışmaktadır. Türkçe ses motoru için, Geveze PC okur (GVZ) programının yüklenmesi gerekmektedir. Program, JAWS veya Window-Eyes ile çalışabilmektedir.
- Ekran okuyucular, herhangi bir Windows İşletim Sistemi ile beraber çalışmaktadır. Ekran okuyucuların yüklü olduğu bilgisayarlar, görme engelli kullanıcılar tarafından kullanmadığı zamanlarda, diğer kullanıcılar tarafından da kullanılabilir. Kütüphaneler kendileri kulaklık sağlayabilecekleri gibi, görme engelli kullanıcılar kendi kulaklıklarını da kullanabilmektedirler.

Basılı kaynakların elektronik ortama aktarılmasıyla:

- Basılı bir bilgi kaynağındaki metin(ler) tarayıcılar ya da tarama yapabilen fotokopi makineleri kullanılarak PDF (Portable Document Format) olarak bilgisayara kaydedilebilmektedir. Ardından PDF olarak kaydedilen doküman Word belgesine ve MP3 (Motion Pictures Experts Group Layer 3) dosyalarına dönüştürülerek ekran okuyucu programlar aracılığıyla okunabilmektedir. Bu yolla, görme engelliler tarafından okunamayan basılı bilgi kaynakları okunabilir/erişilebilir hale gelmektedir. Tarayıcılar aracılığıyla elektronik ortama aktarılan metinler, sesli formata dönüştürülebilir. Ancak, ekran okuyucu programlar bazı PDF dosyalarını okuyamazlar. Bu problemi çözmek için, dosya dönüştürücü programlar gerekmektedir. En yaygın olarak kullanılan dosya dönüştürücü program ABBYY FineReader'dır. Bu program dokümanı PDF formatından Word belgesine dönüştürebilmektedir. Adobe Professional programı da dosyaları dönüştürmek amacıyla üretilmiş başka bir programdır. Başvurulabilecek bir diğer ürün ise GVZ'dir. GVZ içinde bulunan DosyaOkur Programı sayesinde Türkçe yazıları Word belgesinden MP3 dosyasına dönüştürür. GVZ, İngilizce bilgisi yeterli olmayana da bilgisayarı Türkçe ekran okuyucu ile kullanmak isteyen görme engelli kullanıcılar için gereklidir.
- Gereksinim duyulan basılı bilgi kaynakları, gönüllü okuyucular tarafından okunarak ses dosyası olarak kaydedilebilmekte ve görme engelli kullanıcıların kullanımına sunulabilmektedir.
- Dijital kabartma yazıcılar aracılığıyla basılı bilgi kaynaklarındaki metinler, kabartma yazı olarak çıkartılabilmektedir. Bu yazıcılar sayesinde elektronik ortamdaki metin, kağıtta kabartma yazı olarak çıkmaktadır. Bu işlem, kabartma yazı kullanan kullanıcılar için bilgiye erişimi kolay hale getirmektedir. Yazıcıdan gelen gürültü nedeniyle dijital kabartma yazıcılar, kapalı olan ve çalışma yerlerinden uzak bir alanda muhafaza edilmeli ve kullanıma sunulmalıdır. Aynı zamanda bu alanın görme engelliler için ulaşılabilir olması gerekmektedir. Yazıcı alınmadan önce kütüphane kullanımına en uygun modelin seçilmesine özen gösterilmelidir. Kabartma yazıcılar Beyid, BrailleTeknik, ve EMO Teknoloji gibi firmalardan satın alınabilmektedir. Kabartma yazıcı elektronik ortamdaki metinleri kullandığı için basılı ortamdaki bilgi kaynaklarının elekt-

ronik ortama aktarılması gerekecektir. Bu nedenle tarayıcılarla birlikte kullanılması önerilmektedir.

Basılı bilgi kaynaklarının kullanımına yardımcı olunarak:

- Gereksinim duyulan basılı bilgi kaynaklarına erişim için kütüphane kataloglarından ne şekilde tarama yapılabileceği, basılı kaynağın hangi birimden ödünç alınabileceği ve kimden yardım istenebileceği gibi konularda görme engelli kullanıcılar eğitilmelidir. Önceden hazırlanmış görsel eğitim materyallerine ses eklenerek, mevcut eğitim materyallerinin görme engelliler için de kullanılabilir hale getirilmesi mümkündür.
- Katalog taraması sonucunda, kitabın koleksiyondaki yer numarası ile birlikte ödünç verme birimine gelen görme engelli kullanıcılara, kaynakların buldukları raflardan getirilmesi konusunda yardımcı olunmalıdır. Bu amaçla, formlar hazırlanıp Web sayfasına eklenebilir. Böylece, görme engelli kullanıcıların kitap istek formlarını elektronik ortamda doldurmaları ve Web üzerinden taleplerin toplanması mümkündür. Bunun yanı sıra ödünç verme birimini ve kütüphanelerdeki diğer birimlerin yerlerini gösterecek kabartma yönlendirme/bilgilendirme levhaları, bina ve kat planları; görsel-işitsel uyarı sistemleri ve yer çizgileri (hissedilebilir uyarı ve takip yüzeyleri) kullanılarak görme engelli kullanıcıların yardım almaksızın ilgili kütüphane birimlerine erişimleri de sağlanabilir.
- Dijital ortamda olmayan bilgi kaynakları, yasal uygulamalar göz önünde bulundurularak elektronik ortama aktarılabilir (taranması, taşınabilir belleğe kaydedilmesi, e-posta gönderilmesi, vb.). Bu konuda görme engelli kullanıcılar bilgilendirilmeli ve gereksinim halinde yasalar çerçevesinde bilgi kaynağının istek sahibi ile paylaşılmasının yolları araştırılmalı ve bilgi gereksinimi giderilmelidir.

E-kaynakların kullanımını teşvik ederek ve kullanımına yardımcı olunarak:

- Bugün dergi, kitap, ansiklopedi, sözlük, vb. pek çok bilgi kaynağına elektronik olarak erişim sağlamak mümkündür. Bilginin daha hızlı ve etkili paylaşımına imkan veren, mekan ve zaman sınırlarını ortadan kaldıran e-kaynaklar sadece bilgi hizmetlerinin yeniden şekillenmesinde

değil, tüm kullanıcılara eşit bilgi hizmetlerinin sunumunda da önemli bir role sahiptir. Sahip olunan e-kaynakların görme engelli kullanıcılara sunumu, tanıtılması ve kullanılması konularında kütüphanecilere önemli görevler düşmektedir.

- Kütüphanelerin bünyesindeki e-kaynakların görme engelli kullanıcılara kullanılması yanında farklı kurum/kuruluşlar tarafından ücretsiz olarak erişime açılan e-kaynakların belirlenmesi, derlenmesi ve kullanıma sunulması da mümkündür. Kütüphaneciler, görme engelli bilgi kullanıcılarına hizmet sunan kurum/kuruluşlarla iletişime geçerek kaynak paylaşımı ve işbirliği çerçevesinde de e-kaynakları kendi görme engelli kullanıcılarının kullanımına sunabilmektedir.
- Görme engelli kullanıcılar, veritabanı kullanırken zorluk çekiyorsa, veritabanının işleyişi ve çalışma mantığı anlatılmalıdır.
- Görme engellilerin kullanımına uygun olarak tasarlanmayan arayüzler, ekran okuyucuların etkin kullanımını olumsuz etkilemektedir. Bu sorunun önüne geçmek için Web sayfaları, görme engelli kullanıcılar için erişilebilir hale getirilmelidir.
- Görme engellilerin kullanımına uygun olarak tasarlanmayan web sayfalarına ekran okuyucu kullanılarak erişilemeyeceği için kullanıcıların arama sorgularına ve arama sonuçlarının analizine yardımcı olunmalıdır.
- Bilgisayar başındayken ekran okuyucu kullanan kullanıcılara herhangi bir kullanıcıya yardımcı olduğu şekilde yardımcı olunabilir. Ekranı bakarak olabildiğince net bir şekilde kullanıcının yapması gerekenleri anlatıp kullanıcıya, işlemleri klavye kullanarak yapmak üzere zaman tanınmalıdır. Kütüphanecinin fare kullanarak kullanıcının yerine işlem yapması kullanıcının işlemi tek başına yapabilmesini engelleyeceği için, böyle bir durumda kütüphanecinin müdahalede bulunmaması önemlidir. Görme engelli kullanıcıların kütüphanelerdeki bilgi kaynaklarından yararlanabilmeleri için kütüphaneciler kadar kullanıcılarında istekli ve donanımlı olması gereklidir. Bilgi hizmetlerinden etkin şekilde yararlanabilmeleri için görme engelli kullanıcıların, teknolojiyi etkin bir şekilde kullanmaları gerektiğinin bilincine varmaları sağlanmalıdır.
- E-kaynakların kullanımı için kimden destek alabileceği konusunda görme engelli kullanıcı bilgilendirilmelidir. Görme engelli kullanıcılar için oluşturulacak özel bir kullanıcı eğitimi programı kapsamında bu bilgilerin paylaşılması da düşünülebilir.

- Bilgisayar klavyesini ve ekran okuyucuyu rahat kullanamayan, İnternet'te rahat gezinemeyen, veya e-posta gönderemeyen görme engelli kullanıcılar, varsa kendilerine yönelik bilgisayar kurslarına gitmeleri konusunda yönlendirilmelidir (Bu kurslar, halk eğitim merkezleri, görme engelli vatandaşları destekleyen örgütler, bazı belediyeler ve özel rehabilitasyon merkezleri tarafından verilmektedir).
- Dijital metin ve bilgisayar konusunda destek sağlayan e-kaynakların yer aldığı sayfalar³ takip edilmeli ve görme engelli kullanıcılarla paylaşılmalıdır.

Kütüphane web sitesi erişilebilir hale getirilerek:

- Web tasarımcısının sadece anasayfayı değil bütün sitenin erişilebilirliğini sağlaması hedeflenmelidir. Bunun için, sitenin görsel özellikleri değiştirilmeden, sadece kodlarının dikkatle yazılması ve görsel, Flash gibi özelliklerin alternatif olarak sunulması yeterlidir. Web sayfalarının ekran okuyucularla kullanılmasını sağlayacak sadece metin içerikli sayfaların oluşturulması kadar, bunların sayfanın aslı ile paralel bir şekilde güncellenmesi de önem taşımaktadır. Erişilebilir Web sayfaları yazmak için yapılması gerekenlere ilişkin bilgiler kolaylıkla bulunabilmektedir⁴.
- Veritabanları seçerken, erişilebilir veritabanlarının seçilmesi önemlidir, **W3C** simgesi, veritabanının ve/veya web sitenin erişilebilir olduğunu göstermektedir.

Kütüphanenin erişilebilirliğini arttırmak için yapılacak planlı çalışmalarda nelere dikkat edilmelidir?

Planlama öncesinde dikkat edilmesi gerekenler:

Engelli kullanıcılar için diğer kullanıcılardan ayrı, birlikte eğitim aldıkları diğer

³ Boğaziçi Üniversitesi Görme Engelliler Teknoloji ve Eğitim Merkezi (GETEM): <http://www.getem.boun.edu.tr/>

• Millî Kütüphane Konuşan Kitaplık: <http://www.mkutup.gov.tr/mkp/>

• Türkiye Görme Özürlüler Kitaplığı: <http://www.turgok.org/>

• Görme Engelli Kullanıcılar Web Sitesi: <http://www.gormeengelli-ogrenciler.com/site/>

• Engelsiz Erişim: <http://www.engelsizerisim.com/>

• Sesli Kitap: <http://www.patatesprint.com.tr/seslikitap/>

⁴ En kapsamlı Türkçe Kılavuz: http://www.ozida.gov.tr/guncel/W3C_Web_Erisibilirlik_Kilavuzu_2-0.pdf

• Giriş bilgileri: <http://www.erisilebilirweb.com/>

• İpuçları: www.10admdaerisilebilirweb.com

kullanıcılardan uzak bir bölüm kurmak onların, hem kütüphaneden hem de eğitim aldıkları kurumdan uzaklaşmalarına neden olabilmektedir. Alınacak çok basit önlemlerle bu durumun önüne geçmek, görme engelli kullanıcılar için uygun şartları sağlayarak hem mevcut hizmet kalitesini yükseltmek hem de onları, birlikte eğitim aldıkları diğer arkadaşlarıyla beraber kütüphane kaynaklarından yararlandırmak mümkündür:

- Büyük değişiklikler ve harcamalar yapılmadan önce, mutlaka görme engelli kullanıcılarla konuşulup onların ihtiyaçları öğrenilmelidir.
- Kurum içinde engellilere hizmet vermek üzere faaliyet göstermekte olan birimler hakkında bilgi toplanmalı ve tüm birimlerle bir araya gelmelidir.
- Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın 20 Haziran 2006 tarih ve 26204 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Yükseköğretim Kurumları Özürlüler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği"nin 8. maddesi gereğince her üniversitede bir Engelli Kullanıcı Birimi kurulması zorunlu hale gelmiştir. Üniversitelerde faaliyet gösteren kütüphane(ciler)in öncelikli olarak bu birimlerle iletişime geçmeleri hem görme engelli kullanıcılara ulaşmayı kolaylaştıracak hem de birlikte hareket imkanı tanıyarak aynı iş için fazladan emek harcanmasını, hizmete sunulması düşünülen yazılım ve donanım için fazladan masraf yapılmasını engelleyecektir.

Plan hayata geçirilirken dikkat edilmesi gerekenler:

- Engelli Destek Birimi Personeli (EDP) ile iletişim: EDP, engelli kullanıcılarla iletişim kurma; idari ve akademik personelin farkındalığını ve öğrencilerin konuya duyarlılığını artırma; öğrenciye akademik ve akran asistan sağlama gibi sorumluluklara sahiptir. Birim bir koordinatör tarafından yönetilir ve üniversitelerdeki tüm idari ve akademik birimlerle iletişim kurarak engellerin kaldırılması yönünde çalışmalar yürütür. Bu bağlamda, akademik bilgiye erişilebilirliği/ulaşılabilirliği sağlamak ve engelli kullanıcılara sunulan kütüphane hizmetlerini planlamak konusunda tam bir uyum ve işbirliği içerisinde olunmalıdır.
- Özel Olarak Seçilmiş ve Görev Tanımı Yapılmış Kütüphane Personeli: Engelli kullanıcıların desteğiyle görevli kütüphaneci(ler)nin tam zamanlı olarak çalıştırılması, kullanıcı ile kütüphane arasındaki engellerin

aşılması için atılacak en önemli adımlardan biridir. Engelli kullanıcılara hizmet verecek kütüphanecilerin, gerekli yazılım ve donanımın sağlanması, yeni ürünlerin araştırılması; mevcut kütüphane kaynaklarının engelli kullanıcılar için erişilebilir/ulaşılabilir hale getirilmesi; engelli kullanıcılar için bilgi hizmetlerinin geliştirilmesi ve onların bilgi erişim konusunda eğitilmesi, vb. konularda çalıştıkları kurumların en yetkin kişiler arasında yer almaları önem taşımaktadır.

- **Gönüllü Okuyucular ve Tarayıcı Kullananlardan Yararlanma:** Bazı üniversitelerde gören öğrenciler, gönüllü olarak kütüphanede kitapları taramakta ve kitapları okuyup sesli dosyaya dönüştürmektedir. Bu dosyalar sesli kütüphanelere yüklenebilmekte, böylece oluşturulan ses dosyalarının başka kullanıcılar tarafından da kullanımı sağlanabilmektedir. Bununla birlikte, seslendirmelerin deneyim ve becerisi olmayan kişiler tarafından yapılmasının, görme engellilerden gelecek eleştirileri arttıracığı da unutulmamalıdır. Bu nedenle, gönüllü kitap okuyucuların eğitilmeleri veya seslendirme işinin, tiyatro eğitimi almış gönüllüler tarafından gerçekleştirilmesi tercih edilebilmektedir.

Anlaşılabacağı üzere, görme engelli kullanıcılara yönelik bilgi hizmetlerinin iyileştirilmesi yönündeki çalışmaların bir kısmı, ciddi maddi yatırımları gerektirmektedir. Özellikle, yazıda fazlaca yer verilmeyen, kütüphane binalarının çevre ve iç düzenlemelerinin görme engelli kullanıcılar için uygun biçimde tasarlanması ve son teknolojilerin sağlanması kütüphane bütçelerinden yüksek pay ayrılmasını gerekli kılmaktadır. Ancak, bazı uygulamaların da her gün ofislerimizde kullanılmakta olan teknolojiler ve engelli kullanıcılara yönelik eğitimler yardımıyla kolayca hayata geçirilebileceği unutulmamalıdır. Dileriz bu çalışma, görme engelli kullanıcılara yönelik hizmet planlamasının başlangıç aşamasında olan kütüphanecilere yol gösterici ve yardımcı olur. Yazarlar, hizmet geliştirme ile ilgili tüm işbirliği çalışmalarına hazırdır ve kurumsal uygulamaların paylaşılmasının engelli kullanıcılara hizmet vermek isteyen kütüphanecilere yardımcı olacağı görüşündedir. Bu bağlamda yazarlar, makaleyi okuyup öneriler sunan GETEM Direktörü Sayın Engin Yılmaz'a ve Hacettepe Üniversitesi doktora öğrencisi Sayın Elif Emir'e değerli katkıları için teşekkürlerini sunmaktadır.

Yazıda görme engelli kullanıcılar için bilgi kaynaklarını erişilebilir kılan bazı yazılım ve donanım ürünlerini sağlayan firma isimleri geçmekle birlikte bu isimler, sadece yazıyı okuyan ve onlara gereksinim duyan kişilerin ürünler hakkın-

da daha kısa sürede bilgi bulabilmelerine imkan vermek amacıyla kullanılmıştır. Yazı ya da yazarlar bu firmalardan herhangi bir destek almamıştır. Yazarlar, erişilebilirliği sağlayan diğer ürünlere ilişkin önerileri almaktan mutluluk duyacaktır.

KAYNAKÇA

- Bakırcı, R. (2011). Hollanda’da görme engellilere verilmekte olan dijital erişimli bilgi sistemi ve Türkiye’de durum. *Türk Kütüphaneciliği*, 25 (2), 306-311.
- Bakırcı, R. (2009a). Milli Kütüphane’de görme engellilere sunulan hizmetler ve gelişmeler. *Bilgi Dünyası*, 10 (1), 100-104.
- Bakırcı, R. (2009b). İngiltere’deki Kraliyet Ulusal Körler Enstitüsü’nün (RNIB) çalışmaları ve ülkemiz için öneriler. *Bilgi Dünyası*, 10 (2), 309-315.
- Gustavsson, S. (1996). İsveç’te konuşan kitaplar – görme özürlüler için geliştirmekte olan bir olanak . (N. Uraz, Çev.). *Türk Kütüphaneciliği*, 10 (1), 44-47.
- Kanık, L. (1994). *Görme engellilere yönelik kütüphane hizmetleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kaynar, M. (1992). Görme özürlüler için kütüphane hizmeti. *Türk Kütüphaneciliği*, 6 (2), 114-117.
- Kaynar, M. (1995). İngiltere’de körler için bir hizmet kuruluşu olarak Kraliyet Körler Enstitüsü (Royal Institute for the Blind RNIB). *Türk Kütüphaneciliği*, 9 (1), 36-41.
- Kazak, M. (2008). Görme engellilere yönelik kütüphanecilik hizmetlerinde Türkiye’deki son gelişmeler: Gazi Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Görme Engelliler Bölümü örneği, *Türk Kütüphaneciliği*, 22 (2), 216-221.
- Miller, W. ve Erazo, E. (2001). Engelli kullanıcılar için bilgiye erişim. (F. Subaşıoğlu, Çev.). *Türk Kütüphaneciliği*, 15 (2), 186-193.
- Sağlamtuğç. T. (2010). Görme engelliler ve kütüphanecilik hizmetleri. *Bilgi Dünyası*, 11 (1), 178-191.
- Subaşıoğlu, F. (2008). Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri’nin “engellilik farkındalığı” üzerine bir araştırma. *Bilgi Dünyası*, 9 (2), 399-430.
- Subaşıoğlu, F. (2000). Engellilerin İnternet’e erişimi üzerine, *Türk Kütüphaneciliği*, 5 (2), 188-204.